

УДК 338.48:330.322

ЗАВЕРБНИЙ Андрій Степанович
доктор економічних наук, професор
професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності
Національний університет «Львівська політехніка», Україна
ORCID ID: 0000-0001-7307-536X
andrii.s.zaverbnyi@lpnu.ua

РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ ЗА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВ: ФУНКЦІОНАЛЬНО- УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

В статті досліджено особливості розвитку рекреаційного природокористування України за євроінтеграційних умов. Проведено огляд, аналізування літературних джерел за проблемою визначення сутності поняття «рекреація», який дозволив дати визначення даному терміну як «відновлення фізико-психо-емоційних сил людини через активну/пасивну діяльність при добровільно виділених на цей процес часу, коштів, інших ресурсів».

Проаналізовано функціонально-управлінський аспект розвитку рекреаційного природокористування України за євроінтеграційних умов. Виокремлено ключові принципи формування, становлення та подальшого розвитку рекреаційного природокористування України із функціональної сторони. Запропоновано функціональний підхід до розвитку рекреаційного природокористування. Розвинуто типологію функцій рекреаційного природокористування із деталізуванням їх сутності та значення.

Кожна із розглянутих функціональних груп є пов'язаною із певними сферами людської діяльності, хоч між ними відсутніми є чіткі межі у зв'язку із взаємопов'язаністю всіх суспільних потреб. Виокремивши та розвинувши класифікацію видів функцій рекреаційного природокористування запропоновано реалізовувати їх через систему цілеспрямованого управління шляхом використанням рекреаційних об'єктів, угідь, інших ресурсів України рекреаційного характеру тощо. проаналізовано динаміку інвестування рекреаційної сфери, виявлено мінливість її обсягів, викликану передусім нестабільністю фінансового забезпечення даного виду діяльності.

Встановлено роль і значення рекреаційної сфери, рекреаційного природокористування у суспільстві розкриватиметься через широкий спектр її ефектів, а саме: економічних, соціальних, культурних, екологічних, міжнародних, інформаційних тощо.

Ключові слова: рекреація, управління рекреаційним природокористуванням, функціональний підхід, функції рекреації, євроінтеграція.

JEL classification: E20; F21; L83; O13

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.15.25>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Постановка проблеми полягає у активному і гармонійному розвитку світового рекреаційного природокористування. Адже, на сьогодні рекреація у світі стає явищем, що активно (революційно) входить до повсякденного життя близько половини населення. Вже на початку XXI ст. туристично-рекреаційна сфера за обсягами

доходу посіла третє місце серед всіх провідних (передових) галузей світової економіки. При цьому рекреаційна галузь створює близько 15 % обсягів світового ВВП продукту, поглинаючи аналогічну за розмірами частку (15 %) всіх витрат споживачів [19].

Враховуючи це, багато країн світу (зокрема, й промислово розвинених країн Європейського Союзу) визнають «рекреаційну індустрію» одним із пріоритетних напрямів щодо подальшого

високо ефективного розвитку їх національних економік, що сприятиме активному приросту обсягів ВВП, валютних надходжень, створенню та розвитку нових галузей економіки тощо.

Саме тому рекреаційна сфера виступає сьогодні потенційними джерелом приросту обсягів національного доходу. При чому це можна досягнути при незначних витратах (фінансових, матеріальних, інформаційних, людських та ін.) та зусиллях. Тому актуальною є проблема формування ефективних систем управління рекреаційним природокористуванням України, враховуючи потенційні можливості і перспективи євроінтеграції.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці рекреаційного природокористування України присвячено праці таких науковців: Бабікова К.О. [1, с. 44-47], Бондаренко Ю.Г. [2], Брик С.Д. [12], Голубець І.М. [12], Гринів Л.С. [3], Графська О.І. [4], Гродзинська І.О. [5], Гусєва О.В. [5], Замкова А.В. [5], Ільїна М.В. [6, с. 54-62], Кепеняк Н.М. [7], Мелешко К.К. [8], Нездоймінов С.Г. [5], Ніколаєва О.І. [17], Пригара О.В. [11], Річард Дж. [18], Смаль І. В. [13], Стойка В.О. [13], Топчійєв О.Г. [15], Хитра О. [16], Шпильова Ю.Б. [6], Яворська В.В. [17], та багато інших.

Рекреація охоплює систему заходів (механізмів), які є пов'язаними із використанням вільного часу людей задля виконання ними оздоровчої, культурної, ознайомчої, навчальної, виховної, спортивної та інших видів діяльності на спеціалізованих територіях, що є поза їх постійним проживанням.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Донедавна, досить традиційно, в науковій економічній літературі при аналізуванні, дослідженні рекреаційного природокористування за функціональним підходом користувалися виключно положеннями, що були висвітленими ще у 1981 р. Мироненком М.С.,

Твердохлебовим І.Т. Дані положення рекреацію охарактеризовували виключно лишень трьома функціями, а саме: економічною, медико-біологічною, соціально-культурною. Проте, як показало дослідження, специфіка розвитку та високий рівень динамічності рекреаційної діяльності як в Україні так і закордоном вимагає нового трактування. Незважаючи на значний науковий інтерес до проблем розвитку рекреаційного природокористування України саме за євроінтеграційних умов із точки зору функціонально-управлінського аспекту приділено поки що недостатньо уваги та потребує подальших досліджень.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження особливостей розвитку рекреаційного природокористування України за євроінтеграційних умов за функціонально-управлінським аспектом.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Рекреаційне природокористування виступає комплексом заходів, що є пов'язаними із застосуванням природних ресурсів задля оздоровлення людини, відновлення фізичного, психологічного самопочуття, розширення екологічного світогляду тощо. Досі немає єдиного чіткого визначення щодо поняття «рекреація». Найбільш часто подається наступне трактування «процес відновлення фізично-духовних, нервово-психологічних сил людини, забезпечених системою засобів, які реалізуються у вільний від роботи час на певних (спеціалізованих) територіях» [1, 3, 6]. А поняття «рекреація» характеризує не лишень сам процес, заходи, механізми щодо відновлення сил, але і той простір (регіон, територію), в якому вона відбуватиметься. Рекреація (від французького «recreation», польського «rekreacja» – «відпочинок», від латинського «recreatio» – «відновлення сил») – відновлення/відтворення фізично-духовних сил, витрачених людиною в процесах її життєдіяльності.

Навколишнє природне середовище стало визначальним фактором (чинником)

економічного росту (розвитку), оскільки людство саме його пристосовує задля власних потреб (у виробничому, споживчому, енергетичному, рекреаційному та інших важливих напрямках). Всезростаючий інтерес, який викликає рекреаційне природокористування вимагає детальне вивчення питань, пов'язаних із особливостями його становлення, розвитку, управління. Сучасне функціонування і розвиток рекреаційного природокористування країни, регіону залежить передусім від рівня ефективності взаємообміну ресурсами, результатами, інформацією, системи управління тощо. Задля забезпечення високоефективного розвитку вітчизняного рекреаційного природокористування, досягнення поставлених перед ним цілей, завдань необхідно вчасно реагувати (корегуючи стратегію розвитку рекреаційного природокористування) на зміни, що відбуваються у внутрішньому, зовнішньому середовищах. Вивчення чинників/факторів зовнішнього, внутрішнього середовища

рекреаційного природокористування даватиме змогу вчасно виявляти такі, що володіють негативним впливом (загрози), а також ті, що мають позитивний потенціал (можливості) для розвитку рекреаційного природокористування [1, 3, 6, 16].

На основі проведеного огляду і аналізування літературних джерел за проблематикою рекреації термінологічні визначення сутності поняття «рекреації» зведемо у табл. 1. Огляд і аналізування літературних джерел (див. табл. 1) дозволяє дати визначення терміну «рекреація» (як послуги) як «відновлення фізико-психо-емоційних сил людини через активну/пасивну діяльність при добровільно виділених на цей процес часу, коштів, інших ресурсів».

Рекреація (як галузь) – це «додана вартість через дохід, високий рівень зайнятості населення, підвищення культурного, інтелектуального рівня населення, у поєднанні із інтенсивним розвитком суміжних галузей економіки», розвиток інфраструктури держави [1, 3, 6, 10, 11, 15].

Таблиця 1

Термінологічні визначення сутності поняття «рекреація»

Науковці	Визначення сутності «рекреація»
Бондаренко Ю.Г. [2]	«процес створення комплексного продукту, відновлення фізичних та психологічних, емоційних сил людини через активну/пасивну діяльність за умови потреби, добровільно виділеного часу, коштів, інших ресурсів (як послуга)», «галузь економіки, підприємства/організації якої формують, реалізують рекреаційно-туристичний продукт/послугу»
Гродзинська І.О. [5], Нездоймінов С.Г. [5], Гусєва О.В. [5], Замкова А.В. [5]	«розвага, відпочинок; зміна дій, що виключає трудову діяльність, характеризує простір, що є пов'язаним із даними діями»
Мочерний С.В. [10]	«відновлення сил, відпочинок у вільний від роботи час»
Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Положення «Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» [11]	«відновлення поза межами постійного місця проживання у визначених згідно чинного українського законодавства місцях природних, заповідних територій, об'єктів фізично-розумових, духовних сил людини, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-пізнавального відпочинку, туризму, оздоровлення, спортивно-любительських рибальства і полювання» тощо
Смаль І.В. [13]	«одна із головних форм для продуктивного використання вільного часу людини»
Топчієв О.Г. [15]	«відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності»
Яворська В.В., Ніколаєва О.І. [1717]	«види діяльності людини у її вільний від роботи час, який вона проводить поза своїм постійним помешканням»

Примітка: узагальнено на основі літературних джерел [2, 5, 9, 10, 13, 15, 17]

Можна констатувати що «рекреація» – це окрема галузь економіки України підприємства (організації, установи) якої формують, просувають, реалізують, розвивають рекреаційно-туристичний продукт (послугу) [1, 3, 6, 8].

В Україні значну частину природного рекреаційного потенціалу сформовано рекреаційними ландшафтами (гірськими, приморськими, лісовими тощо), оздоровчими ресурсами (мінеральними водами, лікувальними грязями), природно-заповідними об'єктами (національними, біосферними заповідниками, ландшафтними парками, парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва тощо), територіями історико-культурного призначення (пам'ятками містобудування, історико-архітектурними заповідниками тощо) [2, 3, 4, 15].

Рекреаційна індустрія будь-якої країни є просто неспроможною для існування без наявності рекреаційних ресурсів. Україна ж володіє унікальними та надзвичайно урізноманітненими ресурсами, що є потенціалом задля перспективного розвитку туризму, регіонів рекреації тощо. Площа вже освоєних, потенційних до освоєння/використання рекреаційних територій в Україні становить майже 13% від всієї території країни [11].

Рекреаційні ресурси – це «сукупність природних, антропогенних об'єктів і явищ, що

їх можна використовувати для відпочинку, лікування й туризму» [7].

Аналізуючи рекреаційне природокористування України, як і будь-якої іншої країни, із функціональної сторони доцільно застосовувати наступні постулати (принципи) [6, 7, 16]. Вітчизняне рекреаційне природокористування виступає:

- окремим видом господарської діяльності, що має перспективну тенденцію до революційного розвитку;
- дієвим способом задоволення життєво-важливих потреб українського населення у лікуванні, профілактиці захворювань, відпочинку, туризмі, спорті тощо;
- вагомим елементом системи щодо відновлення працездатності людей;
- однією із форм освітньої діяльності, патріотичного виховання тощо;
- відіграє важливу геополітичну роль;
- привабливою сферою для інвестування, в тому числі іноземного тощо.

Враховуючи зазначені принципи та основи формування і розвитку рекреаційного природокористування доцільним є виділення наступних його основних функцій: медико-біологічну, соціально-культурну, економічну, освітню, виховну, політичну, природоохоронну та міжнародну. Їх взаємозв'язок доцільно відобразити графічно (див. рис. 1).

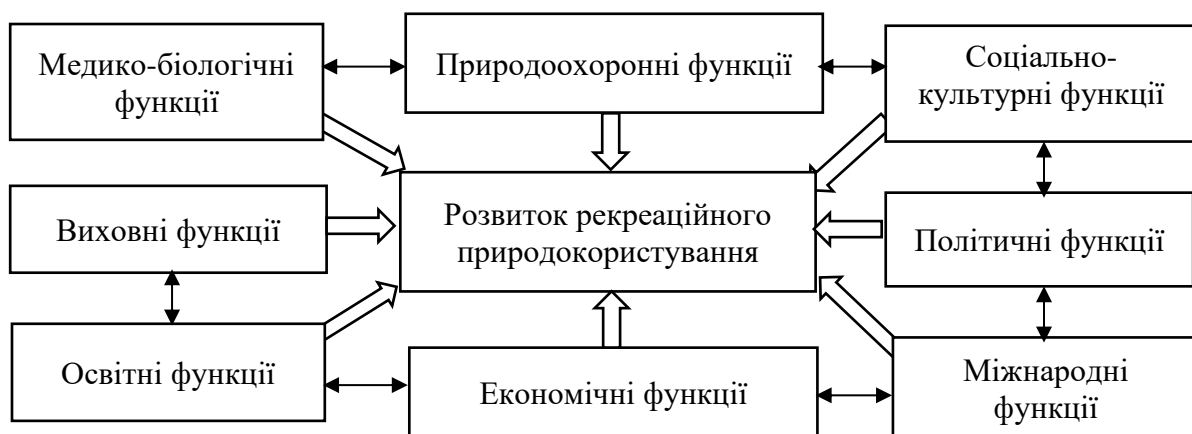

Рис. 1. Функціональний підхід до розвитку рекреаційного природокористування

Деталізуємо кожну із запропонованих на рис. 1 функцій рекреаційного природокористування.

1. Медико-біологічні функції реалізуються через процеси санаторно-курортного лікування,

оздоровлення [3]. Функції розглядаються в межах лікувально-профілактичного циклу (відновлення здоров'я людини після перенесеного(их) захворювання(нь) та інших уражень здоров'я. Дані функції є надзвичайно

актуальними сьогодні під час пандемії, війни, для зняття виробничої/невиробничої, воєнної, а в недалекому майбутньому і повоєнної психофізіологічної втоми тощо.

Розглядаючи медико-біологічну функцію, часто не вважають важливим активну рекреацію (туризм). Екстремальність цього виду рекреації є ключовим чинником для запобігання ряду психічних, нервових та похідних від них захворювань. Сучасні умови життєдіяльності суттєво обмежують людину щодо повноцінної рухової активності, формують психологічний дискомфорт, породжують дефіцити часу, синдром нерезалізованих можливостей тощо. Саме за активної рекреаційної діяльності відновлювальні (оздоровлювальні) процеси відбуватимуться швидше, ніж при пасивній. Медико-біологічні функції рекреаційної діяльності призводять до зниження захворюваності, швидшому відновленні, збільшенню тривалості життя людей. Медико-біологічні функції рекреаційного природокористування України полягають у санаторному, медичному, курортному лікуванні та оздоровленні [3, 6, 8, 11, 15].

2. Сутність економічних функцій полягає передусім в отриманні економічного ефекту завдяки становленню і функціонуванню рекреаційного підприємництва. Рекреаційна діяльність при належному її організуванні здатна надати позитивний поштовх соціально-економічному розвитку територій, на яких вона формуватиметься та реалізовуватиметься. А частина з тих 13 % від загальної площі країни поки що є депресивними (не кажучи вже про значні руйнування через війну росії).

Додатковий економічний (та й соціальний) ефект полягає у підвищенні рівня продуктивності праці тих, хто користуватиметься послугами. Важливим сьогодні також є темпи реабілітування військових. Як показали дослідження, вже першого місяця після активного відпочинку рівень продуктивності праці зростає на 15-25 %, потім він поступово знижуватиметься, а через 4-8 місяців досягатиме попереднього (до відпочинкового) рівня [3, 6, 8, 11, 15, 18].

Економічні функції є одними із найважливіших. Вони становлять основу та є тісно взаємопов'язаними із іншими

функціями. До економічних функцій прийнято відносити наступні [3]:

- просте відтворення робочої сили в Україні (функції взаємопов'язані із медико-біологічними та соціально-культурними функціями);

- розширене відтворення робочої сили нашої країни (функції взаємопов'язані із медико-біологічними функціями);

- формування сфери послуг, зв'язків із іншими галузями національного господарства України (функції взаємопов'язані із міжнародними, освітніми, виховними і природоохоронними функціями);

- розвиток окремих територій (ареалів) України, розширення зайнятості населення в цих регіонах (особливу вагу ця функція набуває в депресивних регіонах) тощо (функції взаємопов'язані із медико-біологічними та соціально-культурними функціями);

- нарощування обсягів валютних поступлень до державного та місцевого бюджетів України (функції надзвичайно тісно взаємопов'язані із міжнародними).

3. Освітні функції рекреаційного природокористування реалізуються через процеси задоволення існуючих пізнавальних потреб населення. За умов загострення комунікаційно-інформаційного, техногенного впливу на людину послаблюється так зване «етичне відчуття природи», що є пов'язаним зі зменшенням безпосередніх зв'язків більшості людей із природою, зменшенням її сприйняття, розуміння її процесів, явищ тощо. Віддаляючись від природи люди стає не здатною усвідомлювати не лише масштаби та головне наслідки (деколи вже й незворотні) антропогенного впливу на довкілля, але також свою безпосередню залежність від цього. За вказаних умов процес пізнання, на основі якого формуватимуться освітні функції рекреаційного природокористування відіграє важливе значення. Дані функції перегукуються із політичними та, безумовно, виховними.

4. Виховні функції рекреаційного природокористування є доповнюючими освітніх. Задля формування екологічного світогляду недостатньо лише самих знань, набутих за підручником, отриманих із джерел масової інформації тощо. Необхідним є тісний позитивний зв'язок вказаних знань із

почуттями у процесі діяльності. Перебування на природних теренах, їх дослідження, вивчення (набуття конкретних природничих знань) у гармонійному поєднанні із емоціями, пов'язаними із естетикою ландшафтів, екстремальністю умов, дозволятиме виховувати, розвивати людей, робити якісно нові кроки щодо досягнення цілей національного, екологічного, культурного виховання (соціальний ефект) тощо. Власне поєднання інтелектуальної, емоційної діяльності відіграє важливе значення при формуванні національної, екологічної свідомості. Зазначені функції взаємодіють із політичними, міжнародними, освітніми та природоохоронними.

5. Політичні функції рекреаційного природокористування реалізуються, основним чином, через міжнародні туризм та рекреацію. Знайомство із культурно-історичною спадщиною України, безпосередній контакт із місцевим населенням, його колоритом, участь у традиційних народних обрядах часто ставатиме основою як для встановлення та ефективного розвитку особистих товариських відносин, так і для розвитку тісного міжнародного співробітництва в галузях науки, культури, підприємництва та ін.

Особливої ваги дана функція набула після 24 лютого 2022 року, адже формуванню ідентичності українців, їх самобутності, незалежності сприятиме також розвиток вітчизняної рекреації.

Окремим аспектом політичної функції виступає виконання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом (2014 р.), Паризької угоди про клімат (2016 р.). Одночасно це також пов'язано із природоохоронними та міжнародними функціями рекреаційного природокористування України.

6. Природоохоронні функції є як прямими так і побічними. Вагомість цих функцій рекреаційного природокористування часто визначатиме пріоритетність ведення господарства на певних територіях країни. Рекреаційна діяльність, як і будь-яка інша форма природокористування, взагалі діяльності, негативно впливає на природне середовище регіону. Слід, однак, враховувати той факт, що на певні рекреаційні території можуть також претендувати й інші галузі господарства регіону, країни, які, відповідно,

при розвитку рекреації стають обмеженими і територіально, і функціонально. Із міжнародними функціями встановлюється тісний зв'язок за рахунок розвитку в країнах ЄС циркулярної економіки.

Безпосередній контакт із природою, природними ресурсами, наглядні приклади взаємозв'язків природних комплексів, можливе їх трансформування внаслідок людської діяльності створюватимуть передумови задля засвоєння екологічних знань глобального масштабу (функції є пов'язаними із освітніми, політичними, виховними, соціально-культурними та міжнародними). Рекреаційні території виконують «буферну» роль при організуванні природно-заповідних територій (приміром, національних природних парків, кількість яких протягом періоду 2000-2021 рр. більш ніж подвоїлася (із 31 до 77)).

7. Соціально-культурні функції рекреаційного природокористування теж є провідними функціями рекреаційної сфери України. Основний соціальний ефект полягатиме у зниженню захворювань рекреантів та пришвидшенню відновлення після хвороби, травм та поранень. В основу соціальних, духовних, культурних потреб лежить потреба пізнання. І саме рекреація (рекреаційна сфера, рекреаційне природокористування) володіє величезними потенційними можливостями щодо їх ефективного і повного задоволення, що сприятиме в подальшому гармонійному розвитку особистості, відповідно й соціуму, соціальній спільноті вцілому.

Соціально-культурні функції рекреаційного природокористування полягають у пізнанні змісту, ролі, завдання, цілей, місії, призначення людського існування. Рекреація дозволяє відкривати потужні можливості щодо процесів духовного спілкування людини із культурними, природними, історичними, релігійними, соціальними цінностями не лише виключно у межах якихось окремих регіонів чи країн, але і загалом світу, що суттєво розширюватиме кругозір особистості.

Саме це виступатиме шляхом щодо реалізації соціальних, культурних функцій рекреації (рекреаційного природокористування). Можна також спостерігати ефективне поєднання

пізнавальних із розважальними функціями рекреації, адже вони ефективно доповнюють одна одну. Прикладом цього служить функціонування спеціалізованих культурних, розважальних центрів (Діснейленд, Євроленд (для дітей з їх батьками), Лас-Вегас, Сан-Сіті, Монте-Карло (для дорослих) тощо [3].

8. Міжнародні функції рекреаційного природокористування є взаємопов'язаними із політичними та багатьма іншими. Це відбувається з огляду на євроінтеграційний вектор розвитку національної економіки. Адже знайомство із культурною, історичною спадщиною України, безпосередні контакти із місцевим населенням, прийняття участі в традиційних народних обрядах ставатимуть основою для особистих товариських відносин, для тіснішого міжнародного співробітництва у галузях науки, культури та головне бізнесу. Міжнародні функції полягають також у тому, що рекреація на сьогодні є однією із найперспективніших галузей економіки [8], яка передбачає отримання міжнародних доходів від іноземних туристів. Туризм також сприяє міжнародному взаєморозумінню (виняток із цілого світу складає лишень російська біомаса).

Кожна із вказаних функціональних груп є взаємопов'язаною із певними сферами людської діяльності. Хоч між ними відсутніми є чіткі межі у зв'язку із взаємопов'язаністю всіх суспільних потреб. Зазначені види функцій рекреаційного природокористування мають бути реалізовані через систему цілеспрямованого, ефективного управління використанням рекреаційних об'єктів, угідь, інших ресурсів України рекреаційного характеру тощо.

При формуванні системи управління рекреаційним природокористуванням України доцільно враховувати ситуативний, індивідуальний вплив одних і тих самих чинників/факторів, оскільки в одному випадку може виявитися позитивним, а в іншому – негативним.

Еволюційний розвиток рекреації, рекреаційної сфери України позитивно впливає та продовжуватиме впливати на розвиток малого, середнього бізнесу (як це ефективно відбувається в країнах ЄС), сприятиме активному євроінтегруванню вітчизняної економіки, поступовому

зростанню рівнів доходів населення, розвитку інфраструктури регіонів країни (зокрема це стосується і є надзвичайно важливим для депресивних регіонів, тих що постраждали від російської агресії) при цьому одночасно забезпечуючи збереження (реставруванням, утриманням, відбудовою тощо) історичних, культурних, архітектурних пам'яток країни, що є надзвичайно актуальним питанням на сьогодні.

Потрібно зазначити, що останніми десятиліттями однією із основних сучасних особливостей розвитку світового (зокрема європейського) господарства є збільшення частки, значимості сектора курорту, туризму (рекреації) [18].

Значна кількість країн (в т. ч. й країни ЄС) зуміла суттєво збільшити власні національні доходи саме за рахунок розвитку, активізування міжнародного у поєднанні із внутрішнім туризмом, рекреацією.

Курортно-туристична індустрія (сфера) почала розглядатися фахівцями як самостійний, надзвичайно важливий інструмент задля забезпечення економічного росту, гармонійного розвитку регіону, області, країни тощо.

Згідно із прогностичними розрахунками СОТ (Світової організації торгівлі) [18] вже на початках ХХІ ст. очікувався істотний приріст кількості туристів (суттєво цьому завадила пандемія, її наслідки).

Відповідно, прогнозувалися також природи національних доходів від туризму в рекреаційній сфері [18]. Для України ще одним негативним чинником є військове вторгнення росії. Особливо проблема загострилася в лютому 2022 р., коли у світовому інформаційному просторі надзвичайно часто прогнозоване безглузде військове вторгнення окупантів до України таки відбулося. За цих обставин аж ніяк не можна розраховувати на позитивні тенденції розвитку рекреаційної сфери (мова в основному йде саме про іноземних туристів, кількість яких протягом 30 років незалежності невпинно зростала (до 2019 р.)).

Важливим чинником розвитку будь-якої сфери виступають обсяги її інвестування. Аналізуючи динаміку інвестування рекреаційної сфери увагу на себе звертає мінливість її обсягів, викликана передусім нестабільністю фінансового забезпечення

даного виду діяльності. Протягом 2017-2021 рр. найбільше було освоєно капітального інвестування у 2017 р. (понад 80 млн. грн.) (див. рис. 2). У наступні ж роки обсяги освоєння капітального інвестування скорочувалися, у 2020 р. були найнижчими (понад 314 тис. грн.). Світова тенденція

суттєвого скорочення обсягів капітального інвестування діяльності туристичних агентств, туристичних операторів, рекреаційної сфери у 2020 р. пояснюється наслідками пандемічних обмежень, спричинених COVID-19 (рис. 2) [1311].

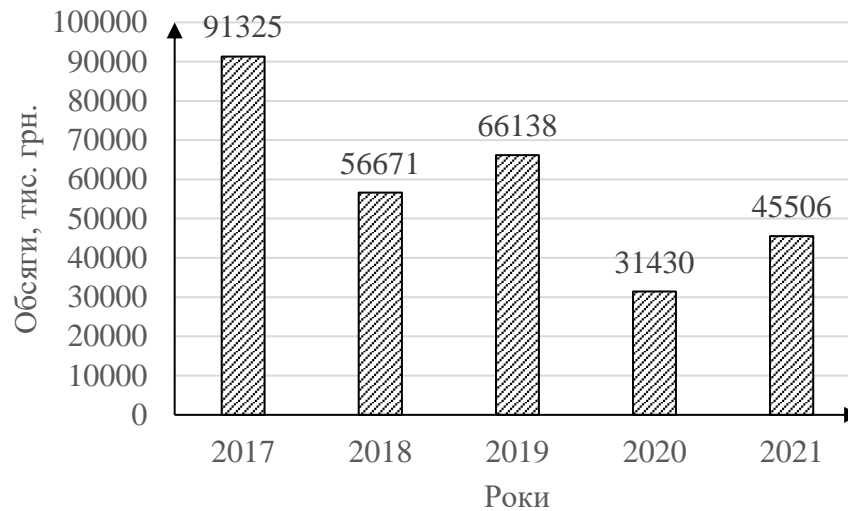

Рис. 2. Динаміка капітального інвестування рекреаційно-туристичної сфери України у 2017-2021 рр. [13]

Однак, прогнозування на 2023 р. є досить невтішним, оскільки вторгнення в Україну терористичних військ країни-агресора не лише погіршило інвестиційний клімат, який останніми роками й так не мав позитивної тенденції, але й завдало суттєвого удару по рекреаційно-туристичній сфері (в принципі, як і по всіх решта). Необхідно також врахувати безпеку туристів, пересування, комфорт тощо. Всі чинники можуть бути забезпеченими лише після Перемоги України.

Надзвичайно важлива ж роль і значення рекреаційної сфери, рекреаційного природокористування у суспільстві розкриватиметься через широкий спектр її ефектів, а саме: економічних, соціальних, культурних, екологічних, міжнародних, інформаційних, природоохоронних тощо.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Підсумовуючи потрібно зробити висновки, що рекреаційне природокористування України виступає важливим структурним компонентом (елементом) процесу природокористування,

значення якої постійно зростає відповідно зі зростанням, розвитком рекреаційно-туристичної діяльності нашої країни. Задля забезпечення гармонійного розвитку вітчизняного рекреаційного природокористування, відтворення ресурсів у рекреаційно-туристичній галузі одним із головних завдань виступає вдосконалення управлінських процесів (із врахуванням всіх функцій рекреаційного природокористування), залучення всіх суб'єктів інституціонального забезпечення до піднесення даної сфери, що сприятиме поетапному розвитку осново формуючих аспектів рекреаційно-туристичної діяльності України.

Необхідно також виокремлювати еколого-економічні, соціальні пріоритети, в процесах становлення та ефективного розвитку рекреаційно-туристичного природокористування України, що дозволить забезпечувати гармонійне використання, відновлення всіх природних ресурсів, а в майбутньому задовольнятиме й потреби наступних поколінь.

Дієве підтримання державною, місцевою владою рекреаційного природокористування створюватиме умови задля залучення

інвестування (зокрема й іноземного) та розвитку громад, розбудови екологічної, культурної, туристичної інфраструктури, що призводитиме до підвищення рівня економічної ефективності туристично-рекреаційної діяльності за євроінтеграційних умов тощо.

Рекреаційне природокористування сьогодні в Україні також виступає в ролі дієвого механізму щодо вирішення суттєвих протиріч взаємодії суспільства із навколишнім середовищем.

Враховуючи, що фактори, умови для формування і подальшого гармонійного

розвитку рекреаційного природокористування в Україні є досить різноманітними (за своїм внутрішнім характером, за впливом) в подальших дослідженнях обов'язково потрібно враховувати їх вплив на розвиток, що надаватиме можливість не лише прогнозувати коливання, а й розробляти та впроваджувати необхідні заходи щодо зменшення негативного впливу та підвищувати потенціал даної сфери за євроінтеграційних умов.

Література

1. Бабікова К.О. Системний підхід до еколого-економічного забезпечення збалансованого розвитку рекреаційного туризму. *Економіка та держава* № 5. 2021. С. 44-47.
2. Бондаренко Ю.Г. Механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері: дис. канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2019. 290 с.
3. Гринів Л.С. Теоретико-методологічні засади формування екологічно-збалансованої економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.01. Львів, 2002, 39 с.
4. Графська О. І. Потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад: дис... докт. екон. наук: 08.00.05. Львів, 2020. 452 с.
5. Гродзинська І.О., Нездоймінов С.Г., Гусева О.В., Замкова А.В. *Основи рекреалогії* (економіко-екологічний та маркетинговий аспект). К.: «Центр учбової літератури», 2014. 264с.
6. Ільїна М.В., Шпильова Ю.Б.. Методологічні засади класифікації територій за показниками рекреаційного природокористування. *Український географічний журнал* 2021 (3). С. 54-62.
7. Кепеняк Н.М. Конструктивно-географічне обґрунтування рекреаційного використання території НПП «Сколівські бескиди». дис. канд. геогр. наук: 11.00.11. Львів, 2015. 190 с.
8. Мелешко К.К. Організаційно-економічні засади управління туристсько-рекреаційним потенціалом регіону. дис. канд. екон. наук: 08.00.05. Харків, 2021, 282 с.
9. Мочерний С.В. *Економічна енциклопедія*: у 3т. К.: Вид. центр «Академія». 2000. 863 с.
10. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Положення «Про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» від 22.06.2009 р. N330 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z01679-09#Text>
11. Пригара О.В., Брик С.Д., Голубець І.М. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу. *Економіка та суспільство* Випуск № 33. 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/938>
12. Сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Сміль І. В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять. Ніжин: Вид-во НДПУ імені М. Гоголя, 2006. 80 с.
14. Стойка В.О. Зарубіжний досвід інвестиційної політики в туристичній галузі та можливості його застосування. *Економічний простір*. 2011. № 45. С. 94–106.
15. Топчієв О.Г. *Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика*. Одеса: Астропринт, 2005. 631 с.
16. Хитра О. Синергетичний потенціал розвитку туристично-рекреаційної соціо-еколого-економічної системи. *Економіка та суспільство*, (25). 2021. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-49>
17. Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Географічні складові предметної області рекреаційно-туристичної діяльності. Вісник Одеського національного університету. *Серія Географічні та геологічні науки*. Одеса, 2016. Том 21. Вип. 2(29). С. 171-185.
18. Richard J. Dolesh. Top Trends in Parks and Recreation for 2022 URL: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2022/january/top-trends-in-parks-and-recreation-for-2022/>

References

1. Babikova K.O. (2021). Systemnyj pidkhid do ekologo-ekonomichnogo zabezpechenya zbalansovanogo rozvytku rekreacijnogo turizmu [Systematic approach to ecological and economic provision of balanced development of recreational tourism]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state], 5. pp. 44-47.
2. Bondarenko Yu.G. (2019). Mekhanizm derzhavnogo upravlynya investuvanyam v rekreacijnij sferi: dys. kand. ekon. nauk [The mechanism of state management of investments in the recreational sphere: thesis, PhD]. Lviv.
3. Gryniv L.S. (2002). Teoretyko-metodologichni zasady formuvanya ekologichno-zbalansovanoj ekonomiky: avtoref. dys. na zdobutya k.e.n. [Theoretical and methodological foundations of the formation of ecologically balanced economy, thesis PhD]. L`viv, 39 p.
4. Grafs`ka O.I. (2020). Potencial rozvytku turystychno-rekreadijnoji sfery v ekonomici terytorialnykh gromad. dys. dokt. ekon. n. [The development potential of the tourism and recreation sphere in the economy of territorial communities: dis... doctor economy]. L`viv.
5. Grodzyns`ka I.O., Nezdojminov S.G., Gusyeva O.V., Zamkova A.V. (2014). *Osnovy rekreologii (ekonomiko-ekologichnyj ta marketyngovyj aspekt)* [Basics of recreology (economic-ecological and marketing aspect)]. K.: Centr uchbovoji literatury.
6. Iljina M.V., Shpyl`ova Yu.B. (2021). Metodologichni zasady klasyfikacii terytorij za pokaznykamy rekreacijnogo pryrodokorystuvanya [Methodological principles of classification of territories according to indicators of recreational nature use]. *Ukrajins`kyj geografichnyj zhurnal* [Ukrainian Geographical Journal] (3). pp. 54-62.
7. Kepenyak N.M. (2015). Konstruktyvno-geografichne obgruntuvanya rekreacijnogo vykorystanya terytoriji NPP "Skolivs`ki Beskydy", dysertacija kand. geogr. nauk [Constructive and geographical substantiation of the recreational use of the territory of the Skolivski Beskydy, dissertation, PhD]. L`viv, 190 p.
8. Meleshko K.K. (2021). Organizacijno-ekonomichni zasady upravlynya turysts`ko-rekreacijnym potencialom regionu. desc. kand. ekon. nauk [Organizational and economic principles of management of the tourist and recreational potential of the region, dissertation, PhD]. Kharkiv, 282 p.
9. Mochernyj S.V. (2000). *Ekonomichna encyklopedija: 3 t.* [Economic encyclopedia] K.: Vyd. centr «Akademija».
10. Nakaz Ministerstva okhorony navkolyshn`ogo pryrodnogo seredovyshcha Ukrainy «Pro zatverdzenya Polozhenya «Pro rekreacijnu dijaly`nist` u mezhakh terytorij ta objektiv pryrodno-zapovidnogo fondu Ukrainy» [Order of the Ministry of Environmental Protection of Ukraine "On approval of the Regulation "On recreational activities within the territories and objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine"] від 22.06.2009 р. N330 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z01679-09#Text>
11. Prygara O.V., Bryk S.D., Golubec` I.M. (2021). Rozvytok turystychno-rekreacijnogo kompleksu [Prygara O.V., Brik S.D., Golubets I.M. Development of the tourist and recreational complex]. *Ekonomika ta suspil`stvo* [Economy and society], 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/938>
12. Website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Smal` I.V. (2006). *Rekreacija i turizm: korotkyj tlumachnyj slovnyk terminiv i ponyat`* [Recreation and tourism: a short explanatory dictionary of terms and concepts]. Nizhyn: Vyd-vo NDPU imeni M. Gogolya.
14. Stojka V.O. (2011). Zarubizhnyj dosvid investycijnoji polityky v turystychnij galuzi ta mozhlyvosti jogo zastosuvanya [Foreign experience of investment policy in the tourism industry and possibilities of its application]. *Ekonomichnyj prostir* [Economic space], 45. pp. 94-106.
15. Topchijev O.G. (2005). *Suspil`no-geografichni doslidzhenya: metodologiya, metody, metodyka* [Socio-geographic research: methodology, methods, technique]. Odesa: Astroprynt.
16. Khytra O. (2021). Synergetychnyj potencial rozvytku turystychno-rekreacijnoji socio-ekologo-ekonomichnoji systemy [The synergistic potential of the development of the tourism-recreational socio-ecological-economic system]. *Ekonomika ta suspil`stvo* [Economy and society], (25). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-49>
17. Yavors`ka V.V., Nikolajeva O.I. (2016). Geografichni skladovi predmetnoji oblasti rekreacijno-turystychnoji diyal`nosti [Geographical components of the subject area of recreational and tourist activity]. *Visnyk Odes`kogo nacional`nogo universytetu*. [Bulletin of Odessa National University]. Odesa, T. 21. 2(29). pp. 171-185.
18. Richard J. Dolesh (2022). Top Trends in Parks and Recreation for 2022 URL: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2022/january/top-trends-in-parks-and-recreation-for-2022/>

Abstract

ZAVERBNYJ Andrij

Development of recreational nature use in Ukraine under European integration conditions: functional and management aspect

The article examines the peculiarities of the development of recreational nature use in Ukraine under the conditions of European integration. A review and analysis of literary sources on the problem of defining the essence of the concept of "recreation" was carried out, which made it possible to define this term as "restoration of the physical, psycho-emotional forces of a person through active/passive activity with voluntarily allocated time, money, and other resources for this process."

The functional-management aspect of the development of recreational nature use in Ukraine under the conditions of European integration is analyzed. The key principles of the formation, formation and further development of recreational nature use in Ukraine from the functional side are highlighted. A functional approach to the development of recreational nature use is proposed. A typology of the functions of recreational nature use has been developed, detailing their essence and meaning.

Each of the considered functional groups is associated with certain spheres of human activity, although there are no clear boundaries between them due to the interconnectedness of all social needs. Having identified and developed a classification of the types of functions of recreational nature use, it is proposed to implement them through a system of purposeful management by using recreational facilities, lands, other resources of Ukraine of a recreational nature, etc. the dynamics of investment in the recreational sphere were analyzed, the variability of its volumes, caused primarily by the instability of the financial support of this type of activity, was revealed.

The role and significance of the recreational sphere and recreational nature use in society will be revealed through a wide range of its effects, namely: economic, social, cultural, ecological, international, informational, etc.

Key words: recreation, management of recreational nature use, functional approach, functions of recreation, European integration.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис статті:

Завербний А. С. Розвиток рекреаційного природокористування України за євроінтеграційних умов: функціонально-управлінський аспект. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 15-25.

Zaverbnyj A. (2023) Development of recreational nature use in Ukraine under European integration conditions: functional and management aspect. *Innovation and Sustainability*, no. 1, pp. 15-25.